

УДК 631.1:330.341.1:005.942

*І. В. Свиноус,
д. е. н., професор кафедри обліку і оподаткування,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0346-1596>*

*М. І. Ібатулін,
д. е. н., професор кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної
діяльності, Національний університет біоресурсів і природокористування
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8765-6261>*

*В. С. Хахула,
к. с.-г. наук, доцент кафедри технологій у рослинництві та захисту рослин,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4100-262X>*

*Б. В. Хахула,
доктор філософії в галузі економіки, доцент кафедри менеджменту,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4286-2381>*

*А. П. Хахула,
к. пед. н., доцент кафедри менеджменту,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3937-6641>*

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.5.13

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ КОНСУЛЬТАЦІЙНОГО СУПРОВОДУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ — СОЦІОЛОГІЯ ПРОБЛЕМИ

*I. Svytnous,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Department of Accounting and Taxation,
Bila Tserkva National Agrarian University*

*M. Ibatullin,
Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Administrative Management
and Foreign Economic Activity, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

*V. Khakhula,
PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor of the Department of Technologies
in Crop Production and Plant Protection, Bila Tserkva National Agrarian University*

*B. Khakhula,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management,
Bila Tserkva National Agrarian University*

*L. Khakhula,
PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Management,
Bila Tserkva National Agrarian University*

FORMATION OF A SYSTEM CONSULTING SUPPORT FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES — SOCIOLOGY PROBLEM

Стратегія інноваційного розвитку аграрного сектора економіки є вирішальною в сучасних умовах. Інноваційний розвиток неможливий без формування інноваційної системи аграрного сектора та його ключової ланки — сільськогосподарського консультування. Консультаційні служби, що тісно взаємодіють з іншими суб'єктами інноваційної системи, є ефективним інструментом освоєння та трансферу інновацій в аграрному секторі економіки країни. Світовий досвід свідчить, що близько 60-80% сільгосптоваровиробників у змозі освоїти нововведення за допомогою служби сільськогосподарського консультування.

У сучасних умовах система аграрного консультування є основним інструментом трансферу інновацій від виробників нововведень до споживачів — господарств корпоративного сектору аграрної економіки. За допомогою консультаційної служби йде поширення інформації про інновації за допомогою випуску спеціальної літератури, інформування через Інтернет, радіо та телебачення, проведення навчальних заходів. Консультанти-фахівці демонструють нові знання, нові технології на досвідчених полях і фермах, реалізують інноваційні проєкти в аграрному виробництві.

У сформованій соціально-економічній ситуації система сільськогосподарського консультування є ефективним інструментом надання різноманітних послуг сільськогосподарським товаровиробникам і сільському населенню, поширення знань, освоєння інновацій, підвищення ефективності виробництва. Для розвитку інноваційної діяльності службі сільськогосподарського консультування належить зміцнити зв'язки із закладами вищої освіти. Служба може готувати для наукових установ пропозиції щодо проведення прикладних наукових досліджень, які необхідні для здійснення діяльності суб'єктами господарювання в сфері аграрного бізнесу, формувати банк даних про інноваційні проєкти, інформувати про них потенційних споживачів — сільськогосподарських підприємств та господарств населення, допомагати у вирішенні питань підготовці формування інноваційних проєктів тощо.

Вважаємо, що необхідність створення системи сільськогосподарського консультування обумовлена: дефіцитом та відпливом кваліфікованих кадрів із галузі; послабленням органами управління сільськогосподарським виробництвом зусиль з поширення наукових знань та освоєння інновацій; труднощами, що випробовуються малими і середніми сільськогосподарськими підприємствами в отриманні інформації про інноваційні технології та їх впровадження в аграрне виробництво; невизначеністю і постійно змінюваним зовнішнім і внутрішнім середовищем.

The strategy of innovative development of the agrarian sector of the economy is crucial in modern conditions. Innovative development is impossible without the formation of an innovative system of the agricultural sector and its key link — agricultural consulting. Advisory services that work closely with other actors of the innovation system are an effective tool for the development and transfer of innovations in the agricultural sector of the country's economy. Global experience shows that about 60-80% of agricultural producers can adopt innovations with the help of agricultural advisory services.

In modern conditions, the agricultural advisory system is the main tool for transferring innovations from producers of innovations to consumers — farms in the corporate sector of the agricultural economy. The advisory service is used to disseminate information about innovations through the publication of special literature, information via the Internet, radio and television, and training events. Specialist consultants demonstrate new knowledge and new technologies on experimental fields and farms and implement innovative projects in agricultural production.

In the current socio-economic situation, the agricultural advisory system is an effective tool for providing various services to agricultural producers and the rural population, disseminating knowledge, adopting innovations, and improving production efficiency. To promote innovation, the agricultural advisory service should strengthen ties with higher education institutions. The service can prepare proposals for scientific institutions to conduct applied research necessary for business entities in the field of agricultural business, create a database of innovative projects, inform potential consumers — agricultural enterprises and households about them, help in solving issues related to the preparation of innovative projects, etc.

We believe that the need to create a system of agricultural consulting is due to: the shortage and outflow of qualified personnel from the industry; weakening of efforts by agricultural management bodies to disseminate scientific knowledge and develop innovations; difficulties experienced by small and medium-sized agricultural enterprises in obtaining information about innovative technologies and their implementation in agricultural production; uncertainty and constantly changing external and internal environment.

Ключові слова: інформація, інновація, сільськогосподарське підприємство, сільськогосподарське консультування, інноваційна інфраструктура.

Key words: information, innovation, agricultural enterprise, agricultural consulting, innovation infrastructure.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Стратегія інноваційного розвитку аграрного сектора економіки є вирішальною в сучасних умовах. Інноваційний розвиток неможливий без формування інноваційної системи аграрного сектора та його ключової ланки — сільськогосподарського консультування. Консульту-

таційні служби, що тісно взаємодіють з іншими суб'єктами інноваційної системи, є ефективним інструментом освоєння та трансферу інновацій в аграрний сектор. Світовий досвід свідчить, що близько 60—80% сільгосп-товаровиробників може освоїти нововведення за допомогою служби сільськогосподарського консультування.

Створення системи аграрного консультування вимагає врахування специфічних особливостей розвитку сільського господарства різних регіонів країни, пов'язаних із природними, економіко-географічними, соціально-економічними умовами та факторами.

У зв'язку з цим розробка шляхів формування та розвитку системи сільськогосподарського консультування для ведення високоефективного аграрного виробництва є дуже актуальним завданням. Саме з позицій підвищення ролі аграрного консультування в активізації інноваційної діяльності сфери сільського господарства розглядається питання розвитку інформаційно-консультативної служби в країні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

До найбільш значних робіт зарубіжних дослідників у галузі теорії та методології сільськогосподарського консультування можна віднести праці А.В. Ван Ден Бана, Х. Хавкінса, Ю. Крістенсена, Д. Педерсена, Б. Якобсена, Ф. Хоффмана та ін. Істотний внесок у розробку наукових основ розвитку системи сільськогосподарського консультування внесли вітчизняні економісти-аграрники. Так, вона знайшла своє відображення в працях С. Дем'яненка, М. Зубця, П. Лайко, В. Покотилової та інших. Однак вивченню проблеми подолання спротиву створенню та впровадженню інновацій за допомогою сільськогосподарської дорадчої діяльності приділено ще недостатньо уваги.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

На основі узагальнення практичного досвіду діяльності суб'єктів господарювання в сфері аграрного бізнесу та розробок науковців запропонувати заходів щодо посилення ролі консультування при впровадженні інновації в сільськогосподарське виробництво.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Консультування, за свідченням науковців, існувало дуже давно — ще в Месопотамії, Єгипті, Греції та Фінікії. У розвиненому вигляді консультативна діяльність як надання фермерам консультативних послуг сформувалася у країнах 1950—1960 роки. Основною причиною виникнення служб сільськогосподарського консультування була криза сільського господарства, яке не могло самостійно, без державної підтримки, перейти на ефективний шлях розвитку [1].

За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), сільськогосподарські консультативні служби успішно розвиваються світу, у яких працюють понад 550 тис. фахівців-консультантів [2]. Консультативне обслуговування пройшло довгий шлях розвитку, основні його етапи пов'язані з розвитком сільськогосподарської науки та освіти.

Перші теоретико-практичні розробки сільськогосподарського консультування (суспільної агрономії) пов'язані з ім'ям видатного вченого О.В. Чаянова. Він вважав, що завданнями сільського консультування є прискорення і раціоналізація стихійної еволюції сільського господарства у бік великої відповідності змінним умовам. На думку О.В. Чаянова, сільський консультант

може бути названий організатором і провідником розвитку сільського господарства. Бажаючи створити нове землеробство, консультант створює нову людську культуру, нову народну свідомість [3]. Ідеї О.В. Чаянова, основоположника наукових підходів до сільськогосподарського консультування, широко використовуються в усьому світі.

Процес консультування представляє взаємодію консультанта і клієнта для вирішення проблем і здійснення змін, що приносять ефект сільськогосподарським товаровиробникам. Користувачами консультативних послуг є сільськогосподарські підприємства усіх форм господарювання, власники особистих селянських господарств, органи державного управління аграрного сектору та місцевого самоврядування.

У сучасних умовах система аграрного консультування є основним інструментом трансферу інновацій від виробників нововведень до споживачів-суб'єктів підприємницької діяльності в сфері аграрного бізнесу [4]. За допомогою консультативної служби йде поширення інформації про інновації за допомогою випуску спеціальної літератури, інформування через Інтернет, радіо та телебачення, проведення навчальних заходів. Консультанти-фахівці демонструють нові знання, нові технології на досліджених полях та фермах, реалізують інноваційні проекти в аграрному виробництві.

Узагальнюючи існуючі визначення сільськогосподарського консультування, враховуючи його роль та місце в активізації інноваційної діяльності, можна дати таке формулювання. Аграрне консультування — діяльність консультантів з надання послуг, необхідних господарствам корпоративного сектору аграрної економіки та сільському населенню для освоєння нових знань, нових технологій, селекційно-генетичних, маркетингових, організаційно-економічних та соціально-екологічних інновацій, отримання економічного, соціального та екологічного ефекту. Необхідність створення системи аграрного консультування викликана наступними причинами.

1. Дефіцит та відтік кваліфікованих фахівців з аграрного сектору. Фахівці фактично виконували роль консультантів як носії інформації про нововведення, сприяли їх освоєнню в рослинництві та тваринництві. Нині вищу професійну освіту мають 36% фахівців суб'єктів підприємницької діяльності в сфері аграрного бізнесу і лише 8% керівників середньої ланки.

2. Деградація ресурсного потенціалу та необхідність інноваційної модернізації сільського господарства. У більшості сільських районів республіки основні фонди зношені на 70—80%. В аграрному секторі зруйновано осушувальну меліорацію, різко впало внесення добрив, що призвело до перевищення виносу поживних речовин із ґрунту над їх поверненням.

Інноваційну діяльність здійснюють лише 30% сільськогосподарських підприємств. У більшості їх, особливо в середовищі малих, переважають примітивні методи та технології, застосовуються застарілі сорти рослин та породи худоби, недосконалі форми організації та управління. Найгіршим станом інноваційних процесів характеризуються суб'єкти господарювання віддалених

адміністративно-територіальних утворень. Анкетне опитування, проведене автором у 2021 р. серед малих господарств Кіровоградської, Черкаської областей (опитано 127 суб'єктів господарської діяльності в сфері аграрного бізнесу), показало наступні результати у сферах: селекційно-генетичних інновацій — "дуже погані" (24,9%), "погані" (33,3), "середні" (41,8); техніко-технічних: "погані" (20,2), "середні" (60,7), "хороші" (19,1); організаційно-економічних та управлінських інновацій — "дуже погані" (32,6), "погані" (38,3), "середні" (29,1%).

3. Невизначеність і мінливість зовнішнього і внутрішнього середовища, що швидко змінюється (вступ у СОТ, економічні кризи, високі темпи інфляції, нормативно-правові документи, що постійно змінюються).

4. Послаблення органами управління сільським господарством зусиль щодо поширення наукових знань та освоєння інновацій.

5. Труднощі, які зазнають сільські товаровиробники в отриманні інформації про селекційно-генетичні, технологічні, організаційно-економічні, маркетингові та соціально-екологічні інновації, а також про передовий виробничий досвід.

6. Нерозвиненість аграрної інноваційної інфраструктури. Зараз у сільському господарстві немає науково-виробничого об'єднання, зруйновані дослідно-виробничі господарства НДІ, відсутні інноваційно-технологічні центри, технопарки та бізнес-інкубатори в науково-освітньому секторі. У сформованій соціально-економічній ситуації система сільськогосподарського консультування є ефективним інструментом надання різноманітних послуг сільськогосподарським товаровиробникам та сільському населенню, поширення знань, освоєння інновацій, підвищення ефективності виробництва.

Значення для формування та розвитку системи сільськогосподарського консультування має наявність науково-освітнього потенціалу, здатного взаємодіяти з консультаційною службою, ступінь активізації інноваційної діяльності в агропродовольчому секторі [5]. Україна має потужний у своєму розпорядженні суттєвий науковий потенціал, який представлений дослідними установами НААН України та закладами вищої освіти аграрного спрямування. Наукові установи системи НААН України можуть розповсюджувати через систему сільськогосподарського консультування інформацію про нововведення за допомогою друкованої, відеопродукції, демонстраційних заходів, здійснювати консультування фахівців служби при освоєнні інновацій, розробку, експертизу та оцінку ефективності інноваційних проектів. Спільна робота фахівців інформаційно-консультаційних служб з навчання ними може бути спрямована на використання у господарській діяльності нових високопродуктивних сортів рослин, нових порід і типів худоби, кросів птиці, інноваційних технологій у рослинництві, молочному та м'ясному скотарстві, а також на розробку концепцій та програм сталого розвитку аграрного сектора та сільських територій на обласному та районному рівнях.

З метою дослідження стану інформаційно-консультаційного забезпечення суб'єктів господарювання в сфері аграрного бізнесу та виявлення шляхів покращення

їх діяльності у цій сфері автором у 2021 р. проведено опитування.

Аналіз результатів анкетування показав наступне:

— на запитання анкети відповіли переважно керівники середніх і малих підприємств; практично не відгукнулися керівники великих аграрних підприємств, мабуть, не потребують послуг консультаційної служби;

— переважно інформацію (майже половину) респонденти отримують від фахівців Міністерства аграрної політики та продовольства та обласних департаментів агропромислового розвитку, а також на семінарах, нарадах та при проходженні навчання; майже 2/3 опитаних не зверталися за інформацією до науково-дослідних та освітніх установ, щодо яких були висловлені побажання про покращення якості послуг;

— найбільше зацікавлення у сільгоспвиробників користується інформація про попит на сільськогосподарську продукцію та її ціни на внутрішньому та зовнішніх ринках, ціни на матеріально-технічні ресурси, нові технології, селекційно-генетичні інновації, про чинні нормативно-правові акти; респонденти згодні оплачувати консультаційні послуги з впровадження інновацій, розробки бізнес-планів, стратегії розвитку господарства, розробки та оцінки інноваційно-інвестиційних проектів, надання допомоги у вирішенні конкретних проблем;

— в процесі соціологічного опитування перевагу надано консультуванню у господарстві ніж відвідування фахівцями сільськогосподарських підприємств, що вимагає великих фінансових та тимчасових витрат;

— щодо перспективних організаційно-правових форм інформаційно-консультаційних служб респонденти віддали перевагу службам у складі Міністерства аграрної політики та продовольства та Департаментів агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій.

Оцінка сучасного стану сільськогосподарського консультування країни дозволяє відзначити, що консультаційна служба знаходиться на початковому етапі свого розвитку. Вона займається просуванням інноваційних розробок у виробництво, узагальненням і поширенням передового виробничого досвіду, не впливає на формування замовлень щодо прикладних досліджень. У службі відсутні тісні зв'язки з науковими та освітніми установами [6].

Основними факторами, що стримують розвиток консультаційно — інноваційної діяльності, є такі: неуккомплектованість служби консультантами-фахівцями із земельних відносин, механізації в автоматизації виробництва, ІТ-технологіям, оцінці ефективності бізнес-планів та інноваційних проектів, управлінню фінансами, маркетингу; відсутність на рівні об'єднаних територіальних громад інформаційно-консультаційних служб, що не дозволяє забезпечити доступність консультаційних послуг для сільськогосподарських товаровиробників та сільського населення; відсутність фінансової підтримки сільськогосподарського консультування з державного бюджету; низький платоспроможний попит у сільгосптоваровиробників на консультаційні послуги у сфері використання інновацій та передового виробничого досвіду [7].

Вважаємо за доцільне створювати при обласному департаменті агропромислового розвитку центр сільськогосподарського консультування, що задовольнятимуть інформаційні потреби суб'єктів підприємницької діяльності в сфері аграрного бізнесу, особистих селянських господарств. Центр у системі аграрного консультування виконує такі основні функції:

- забезпечує сільськогосподарських товаровиробників інформацією про передові технології, нові сорти культур і породи тварин, маркетингові інновації, про інноваційні проекти;

- формує плани освоєння нововведень, бере участь у їх реалізації;

- готує пропозиції для державних органів управління аграрного сектору щодо формування тем прикладних наукових досліджень;

- проводить семінари та наради для сільськогосподарських товаровиробників спільно з фахівцями наукових та освітніх установами з прогресивних технологій; здійснює підготовку методичної та рекомендаційної літератури з проблем інноваційної діяльності;

- встановлює зв'язки сільгосптоваровиробників із працівниками наукових та освітніх установ щодо вирішення проблем, що виникають в сільськогосподарському виробництві;

- бере участь в організації виставок, демонстраційних полів та ферм для просування нових технологій та передового досвіду.

Основними видами діяльності консультаційних центрів є:

- надання консультаційної допомоги сільськогосподарських товаровиробникам та населенню;

- проведення економічного аналізу діяльності господарств корпоративного сектору аграрної економіки;

- надання їм допомоги у розробці бізнес-планів, встановлення взаємозв'язків з сільськими організаціями консультування мешканців.

Застосування запропонованої регіональної структури аграрного консультування дозволить збільшити охоплення сільгосптоваровиробників та сільського населення інформаційно-консультаційним обслуговуванням, зробити доступним консультування та поширення інновацій для середніх та малих сільськогосподарських підприємств, можливість своєчасного звернення за інформацією та консультаційними послугами сільських жителів, підвищити рівень координації та інтеграції служби з аграрною наукою, освітою та сільськими виробниками.

Для розвитку системи сільськогосподарського консультування належить зміцнити її фахівцями-консультантами.

Фінансування діяльності служб сільськогосподарського консультування за рахунок коштів державного бюджету дозволено без будь-яких обмежень СОТ, оскільки входить до "зеленого кошика" [8]. Введення пільгових платних індивідуальних послуг доцільно у міру завершення процесу формування та подальшого розвитку системи сільськогосподарського консультування, створення умов.

Для розвитку інноваційної діяльності служби сільськогосподарського консультування належить зміцнити зв'язки з науково-освітнім сектором. Служба може

готувати для наукових установ пропозиції щодо прикладних наукових досліджень, які необхідні для сільськогосподарських підприємств, формувати банк даних про інноваційні проекти, інформувати про них потенційних споживачів — сільськогосподарські підприємства, допомагати у вирішенні питань формування інноваційних проектів, рекомендувати інвестицій для їх реалізації. Запропоновані заходи щодо формування центрів консультування, зміцнення служби аграрного консультування кадрами фахівців, фінансовим забезпеченням, вдосконалення форм взаємодії служби з науковими та освітніми установами, підвищення її ролі в освоєнні та трансферті інновацій дадуть можливість активувати інноваційну діяльність у сільському господарстві країни.

Оцінка специфіки формування, стану та розвитку аграрного консультування у дозволяє зробити ряд висновків та пропозицій.

1. Дано авторське визначення аграрного консультування як виду діяльності консультантів з надання послуг, необхідних сільгосптоваровиробникам та сільському населенню для освоєння нових знань, нових технічних засобів, інтенсивних ресурсозберігаючих технологій, селекційно-генетичних, маркетингових, маркетингових, та соціально-екологічних інновацій з метою отримання економічного, соціального та екологічного ефекту.

2. Необхідність створення системи сільськогосподарського консультування обумовлена: дефіцитом та відпливом кваліфікованих кадрів із галузі; послабленням органами управління сільським господарством щодо поширення наукових знань та освоєння інновацій; труднощами, що випробовуються малими і середніми суб'єктами підприємницької діяльності в сфері аграрного бізнесу в отриманні інформації про інноваційні технології та їх впровадження в сільськогосподарське виробництво, невизначеністю і постійно змінюється зовнішнім і внутрішнім середовищем, нерозвиненістю аграрної інноваційної інфраструктури.

3. Сільськогосподарське консультування знаходиться на початковому етапі розвитку. Основні напрямки діяльності служби пов'язані з консультуванням, проведенням навчальних заходів та виданням інформаційних матеріалів. Консультаційна служба не займається пропагандою та впровадженням інноваційних технологій, не бере участі у формуванні планів прикладних наукових розробок, не встановила тісних зв'язків з органами управління сільським господарством, науковим та освітнім сектором.

4. Аналіз діяльності служби сільськогосподарського консультування дозволив виявити фактори, що стримують її розвиток: нерозвиненість на обласному та районному рівні системи аграрного консультування; неуккомплектованість необхідними спеціалістами-консультантами; недостатнє фінансове забезпечення; відсутність нормативно-правової бази, що регулює діяльність консультаційних послуг; відсутність тісного зв'язку консультаційної служби з науковими та освітніми установами.

5. Обґрунтовано напрями розвитку сільськогосподарського консультування, пов'язані з формуванням консультаційних центрів, кадровим забезпеченням

служб, з удосконаленням форм взаємодії служби аграрного консультування з суб'єктами інноваційної системи.

6. Розроблена модель формування системи сільськогосподарського консультування, орієнтована на збільшення охоплення сільгосптоваровиробників та сільського населення інформаційно-консультаційним обслуговуванням, поширення інновацій для середніх та малих форм аграрних структур, підвищення рівня координації та інтеграції служби з аграрною наукою та освітою.

Література:

1. Безкровний М. Ф. Університетська система організації інформаційно-консультаційної (дорадчої) діяльності. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2017. № 1. С. 93—95.

2. Мосіюк С. І., Мосіюк І. П., Біда А. І. Інформаційно — консалтингова діяльність та її місце в АПК. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер.: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2013. Вип. 181 (2). С. 257—260.

3. Безкровний М. Ф. Діяльність недержавних інформаційно-консультаційних служб на ринку дорадчих послуг. Агросвіт. 2017. № 15—16. С. 27—29.

4. Самсонова В. В. Особливості кадрової політики консалтингових фірм. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2013. Вип. 181 (2). С. 293—299.

5. Ярковий А. О. Проблеми управління консалтинговою діяльністю у сфері апк як основи формування єдиної системи життєдіяльності сільських територіальних громад. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. — 2013. Вип. 181 (6). С. 245—251.

6. Орел О. І. Напрями організації екологічного консалтингу в сільській місцевості. Збалансоване природокористування. 2014. № 3. С. 39—43.

7. Бенда Р. А. Бондаренко, Ю.М. Прядко, І. Федоренко Консалтингова підтримка агроформувань та сільського населення Дніпропетровської області в освоєнні технологій і методів прибуткового господарювання. Бюлетень Інституту сільського господарства степової зони НААН України. 2015. № 8. С. 133—137.

8. Кальна-Дубінюк Т. П. Роль консалтингу в інноваційному розвитку сільськогосподарських підприємств, закладів культури, туризму та освіти. Економіка і менеджмент культури. 2014. № 1. С. 15—20.

References:

1. Bezkravnyj, M.F. (2017), "University system of organization of information and consulting (advisory) activities", Visnyk Berdians'koho universytetu menedzhmentu i biznesu, vol. 1, pp. 93—95.

2. Mosiiuk, S.I. Mosiiuk, I.P. and Bida, A.I. (2013), "Information-consulting activity and its place in the agricultural industry", Naukovyj visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Ser.: Ekonomika, ahraryj menedzhment, biznes, vol. 181 (2), pp. 257—260.

3. Bezkravnyj, M.F. (2017), "Activities of nongovernmental information and consulting services in the market of advisory services", Ahrosvit, vol. 15—16, pp. 27—29.

4. Samsonova, V.V. (2013), "Peculiarities of personnel policy of consulting firms", Naukovyj visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Ser. : Ekonomika, ahraryj menedzhment, biznes, vol. 181 (2), pp. 293—299.

5. Yarkovij, A.O. (2013), "Problems of management of consulting activity in the field of public transport as a basis for the formation of a unified system of life activities of rural territorial communities", Naukovyj visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Ser. : Ekonomika, ahraryj menedzhment, biznes, vol. 181 (6), pp. 245—251.

6. Orel, O.I. (2014), "Directions of organizing environmental consulting in rural areas", Zbalansovane pryrodokorystuvannia, vol. 3, pp. 39—43.

7. Benda, R. Bondarenko, A. Priadko, Yu. and Fedorenko, I. (2015), "Consulting support for agricultural formations and the rural population of the Dnipropetrovsk region in the development of technologies and methods of profitable farming", Biuleten' Instytutu sil's'koho hospodarstva stepovoi zony NAAN Ukrainy, vol. 8, pp. 133—137.

8. Kal'na-Dubiniuk, T.P. (2014), "The role of consulting in the innovative development of agricultural enterprises, cultural institutions, tourism and education", Ekonomika i menedzhment kul'tury, vol. 1, pp. 15—20.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2024 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663